

Justitsministeriet

Civil- og Politiafdelingen

Kontor: Det Internationale Kontor
Sagsnr.: 2006-305-0309
Dok.: CHA40702

GRUNDNOTAT

vedrørende Kommissionens grønbog om uskyldsformodningen (KOM(2006)174 endelig)

Resumé

Kommissionen har fremlagt en grønbog om uskyldsformodningen (dvs. princippet om, at man er uskyldig indtil andet er bevist). Grønbogen indeholder en række spørgsmål (i alt 9) og overvejelser, der skal gøre det muligt for Kommissionen – på baggrund af de reaktioner og kommentarer, som modtages vedrørende grønbogen – at fremkomme med en udtalelse om, hvorledes uskyldsformodningen opfattes i medlemslandene i EU, og hvilke rettigheder der kan udledes heraf. Hvis høringen viser, at der er behov for det, vil Kommissionen overveje at inkludere disse rettigheder i et forslag til en rammeafgørelse om retssikkerhedsgarantier i forbindelse med indsamling og håndtering af bevismateriale. Grønbogen rejser ikke i sig selv spørgsmål i forhold til nærhedsprincippet, og den vil i sig selv ikke have lovgivningsmæssige eller statsfinansielle konsekvenser. Hvis der efterfølgende som led i opfølgningen på grønbogen bliver fremsat forslag til nye EU-retsakter, vil disse retsakter kunne medføre statsfinansielle og lovgivningsmæssige konsekvenser, som det på nuværende tidspunkt er vanskeligt at angive nærmere. Eventuelle forslag til nye EU-retsakter på området vil også skulle overvejes i forhold til nærhedsprincippet. Der ses ikke at foreligge offentlige tilkendegivelser om andre medlemsstaters holdninger til grønbogen. Fra dansk side finder man på nuværende tidspunkt – hvor den igangsatte høring ikke er endelig afsluttet – ikke at burde tage stilling til de væsentlige spørgsmål, som grønbogen giver anledning til.

1. Baggrund

Med henvisning til, at EU har sat som mål at sikre borgerne et højt tryghedsniveau i et område med frihed, sikkerhed og retfærdighed (artikel 2 i traktaten om Den Europæiske Union) har Kommissionen den 26. april 2006 fremlagt en grønbog om uskyldsformodningen. Grønbogen er modtaget i dansk sprogversion i Rådet den 17. maj 2006.

Formålet med grønbogen er at iværksætte en omfattende høring af interesserede parter om spørgsmål i relation til uskyldsformodningen, herunder bl.a. for at undersøge, om uskyldsformodningen opfattes på samme måde i hele EU, og hvilke rettigheder der kan udledes heraf, om grænseoverskridende tilfælde udgør et særligt problem på dette område, og om en eventuel EU-lovgivning vil kunne styrke den gensidige tillid.

Grønbogen indeholder i den forbindelse en række spørgsmål (i alt 9) og overvejelser, der skal gøre det muligt for Kommissionen – på baggrund af de reaktioner og kommentarer, som modtages vedrørende grønbogen – at fremkomme med en udtalelse om, hvorledes uskyldsformodningen opfattes i medlemslandene i EU, om grænseoverskridende tilfælde udgør et særligt problem på dette område, samt om hvorvidt EU-lovgivning vil kunne styrke den gensidige tillid. Hvis høringen viser, at der er behov for det, vil Kommissionen overveje at inkludere disse rettigheder i et forslag til en rammeafgørelse om retssikkerhedsgarantier i forbindelse med indsamling og håndtering af bevismateriale.

2. Grønbogens indhold

Grønbogen er delt op i to afsnit. Det første afsnit ”Hvorfor beskæftiger EU sig med uskyldsformodningen?” indeholder bl.a. en beskrivelse af baggrunden for og retsgrundlaget for grønbogen.

I det andet afsnit ”Hvad er uskyldsformodningen?” gennemgår Kommissionen indholdet af artikel 6, stk. 2, i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention samt den retspraksis fra Menneskerettighedsdomstolen, som vedrører uskyldsformodningen.

Kommissionen gennemgår i den forbindelse en række af de faktorer, som udgør eller har tilknytning til ”uskyldsformodningen”, herunder bl.a. muligheden for varetægtsfængsling, bevisbyrden, retten til ikke at afgive belastende vidneudsagn mod én selv, retten til ikke at udtale sig, retten til ikke at fremlægge belastende beviser, udeblivelsessager, terrorisme samt uskyldsformodningens ophør.

I det følgende redegøres der nærmere for indholdet af de to afsnit.

2.1. Grønbogens første afsnit – Hvorfor beskæftiger EU sig med uskyldsformodningen?

Kommissionen redegør i grøn bogens afsnit 1 (side 3-5) for baggrunden for og formålet med fremlæggelsen af en grøn bog om uskyldsformodningen.

Kommissionen anfører bl.a., at EU på det Det Europæiske Råds møde i Tammerfors i 1999 fastlagde sine prioriteter på det retslige område for de følgende fem år. Det var i den forbindelse af afgørende betydning, at gensidig anerkendelse blev ”hjørnestenen” i dette område og den vigtigste for det retligt samarbejde. Gensidig anerkendelse af retsafgørelser og domme involverer strafferetlige systemer på alle niveauer, og det kan efter Kommissionens opfattelse kun fungere effektivt, hvis der er tillid til andre retssystemer, og hvis den enkelte person, der bliver berørt af en udenlandsk retsafgørelse eller dom, føler sig sikker på, at den er truffet på et retmæssigt grundlag.

Et område med frihed, sikkerhed og retfærdighed betyder efter Kommissionens opfattelse, at EU-borgere bør kunne forvente en retssikkerhedsgaranti af samme standard i hele EU. Kommissionen anfører bl.a., at der i programmet for foranstaltninger med henblik på gennemførelse af princippet om gensidig anerkendelse fra 2001 blev udpeget områder, hvor EU-lovgivning om gennemførelse af gensidig anerkendelse var ønskelig. Heraf fremgår det, at gensidig anerkendelse ikke kun skal gøre det muligt at styrke samarbejdet mellem medlemsstaterne, men også beskyttelsen af personers rettigheder.

Kommissionen anfører videre, at Kommissionen gennem en række høringer har identificeret rettigheder, hvor en øget synlighed ville kunne styrke den gensidige tillid mellem medlemsstaterne. Således blev der i 2003 vedtaget en grøn bog om retssikkerhedsgarantier (KOM(2003) 74), efterfulgt af et forslag til rammeafgørelse i 2004 (KOM(2004) 328), og det er hensigten, at retssikkerhedsgarantier i forbindelse med indsamling og håndtering af bevismateriale – et emne som ikke er behandlet i de nævnte tekster – skal undersøges i en kommende høring.

Som et supplement til rammeafgørelsen om den europæiske bevissikringskendelse – som der blev opnået politisk enighed om på rådsmødet (retlige og indre anliggender) den 1.-2. juni 2006 – har Kommissionen således planer om yderligere en grøn bog senere i 2006, der særligt vil fokusere på indsamling/håndtering af bevismateriale og kriterier for bevismaterialets lovlighed med henblik på at opnå en viden om, hvorvidt retssikkerhedsgarantier i forbindelse med indsamling og håndtering af bevismateriale er af afgørende betydning for gensidig tillid, når det gælder udveksling af bevismateriale på tværs af grænserne.

I relation til retsgrundlaget anfører Kommissionen, at EU’s beføjelser på det strafferetlige område er hjemlet i artikel 29 og 31 i traktaten om Den Europæiske Union (TEU), hvoraf det bl.a. af

artikel 31, stk. 1, litra c) fremgår, at fælles handling vedrørende retligt samarbejde i kriminalsager omfatter ”sikring af foreneligheden mellem medlemsstaternes gældende regler, i det omfang det er nødvendigt for at forbedre samarbejdet”.

Efter Kommissionens opfattelse indebærer det faktum, at det retlige samarbejde i stadig højere grad sker ud fra princippet om gensidig anerkendelse, at det er nødvendigt at undersøge, om fælles retssikkerhedsgarantier i forbindelse med indsamling og håndtering af bevismateriale vil kunne bidrage til at sikre, at medlemsstaternes regler er forenelige, samt til at styrke tilliden og dermed forbedre samarbejdet.

2.2. Grøn bogens andet afsnit – Hvad er uskyldsformodningen?

Grøn bogen indeholder i afsnit 2 (side 5-11) en gennemgang af de forskellige elementer, som er indeholdt i uskyldsformodningen.

Uskyldsformodningen er nævnt i artikel 6, stk. 2, i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (retten til en retfærdig rettergang): ”Enhver, der anklages for en lovovertrædelse, skal anses for uskyldig, indtil hans skyld er bevist i overensstemmelse med loven” og i artikel 48 i EU-chartret om grundlæggende rettigheder (Uskyldsformodning og forsvarrets rettigheder): ”1. Enhver, der anklages for en lovovertrædelse, skal anses for uskyldig, indtil hans/hendes skyld er bevist i overensstemmelse med loven, og 2. Respekt for forsvarrets rettigheder er sikret enhver, der er anklaget for en lovovertrædelse.”

Kommissionen anfører, at Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis giver retningslinier for, hvad der forstås ved uskyldsformodningen. Heraf fremgår det bl.a., at uskyldsformodningen kun kan komme en person til gode, som er ”anklaget for en strafbar handling”. Den anklagede skal behandles, som om han/hun ikke har begået et strafbart forhold, indtil staten, via anklagemyndigheden, fremfører tilstrækkelige beviser til at overbevise en uafhængig og uvildig domstol om, at den anklagede er skyldig.

Ifølge Kommissionen kræver uskyldsformodningen videre, at medlemmer af en domstol ikke må have den forudfattede mening, at den anklagede har begået det strafbare forhold, han/hun er anklaget for. Domstolen bør ikke udtale sig om vedkommendes skyld, før den faktisk har fastslået denne skyld. Videre bør en person ikke varetægtsfængsles, medmindre der foreligger vægtige grunde hertil. Hvis der foretages varetægtsfængsling, skal fængslingsvilkårene være i overensstemmelse med formodningen om uskyld. Anklagemyndigheden skal bevise den anklagedes skyld, og enhver tvivl bør komme den anklagede til gode. Den anklagede skal kunne nægte at besvare spørgsmål og anklagedes ejendom må ikke konfiskeres uden en retfærdig rettergang.

Kommissionens spørgsmål 1 vedrører dette emne.

2.2.1. Udtalelse om skyldsspørgsmålet, inden der foreligger dom

Kommissionen anfører, at en domstol eller en embedsmand ikke må fremsætte udtalelser om, at den anklagede har gjort sig skyldig i et strafbart forhold, hvis den anklagede ikke er blevet stillet for retten og dømt for det. Formodningen om uskyld krænkes, hvis en retsafgørelse, der vedrører en anklaget person, afspejler en holdning om, at han/hun er skyldig, uden at den anklagede forinden er kendt skyldig i overensstemmelse med loven, og uden at den anklagede har haft mulighed for at udøve sine forsvarsrettigheder, jf. sag Minelli mod Schweiz, A62, præmis 38 (1983)”.

2.2.2. Varetægtsfængsling

I relation til spørgsmålet om varetægtsfængsling henviser Kommissionen til, at tilbageholdelse af en sigtet ikke krænker formodningen om uskyld. Videre anfører Kommissionen, at dette emne er behandlet i grønbogen om gensidig anerkendelse af ikke-frihedsberøvende kontrolforanstaltninger forud for domsafsigelse (KOM(2004) 562), hvorfor emnet ikke vil blive omtalt i nærværende grønbog.

Kommissionens spørgsmål 2 vedrører dette emne.

2.2.3. Bevisbyrden

Kommissionen anfører, at Menneskerettighedsdomstolen har statueret, at bevisbyrden ligger hos anklagemyndigheden, og enhver tvivl bør komme den anklagede til gode. Heraf følger også, at det er anklagemyndigheden, som skal fremlægge tilstrækkelige beviser for at få den anklagede dømt.

Ud fra Menneskerettighedsdomstolens retspraksis har Kommissionen identificeret nedenstående tre situationer, hvor bevisbyrden ikke udelukkende ligger hos anklagemyndigheden:

a) Strafbare forhold med objektivt ansvar: I disse situationer skal anklagemyndigheden fremlægge bevis for, at den anklagede har begået gerningen i det strafbare forhold, men behøver ikke at bevise, at den pågældende har handlet således eller frembragt dette resultat forsætligt. Sådanne situationer er i overensstemmelse med menneskerettighedskonventionen, selv om anklagemyndigheden ikke behøver at bevise, at den anklagede handlede med forsæt. Efter Kommissionens opfattelse har Menneskerettighedsdomstolen anerkendt, at strafbare forhold med objektivt ansvar indgår i medlemsstaternes strafferet, jf. sag Salabiaku mod Frankrig, A 141-A, præmis 28 (1988). I disse tilfælde er det tilstrækkeligt at bevise, at den anklagede har begået gerningen.

Hvis dette bevises, består der en formodning om, at den anklagede er skyldig. Ifølge Menneskerettighedsdomstolen bør sådanne formodninger være inden for rimelige grænser, som tager hensyn til, hvad der er på spil, og som opretholder forsvarsrettighederne.

b) Strafbare forhold med omvendt bevisbyrde: Når der er tale om forhold med omvendt bevisbyrde, skal anklagemyndigheden bevise, at den anklagede har handlet på en bestemt måde, og den anklagede skal bevise, at der findes en fornuftig forklaring på hans/hendes handlinger. Menneskerettighedsdomstolen har udtalt, at dette kun er acceptabelt for "mindre alvorlige" forseelser.

Kommissionen anfører, at undersøgelsen om bevismidler viste, at bevisbyrden i EU som hovedregel ligger hos anklagemyndigheden. Undtagelsesvis, f.eks. ved dokumentfalsk/-svig eller mindre alvorlige lovovertrædelser, skal anklagemyndigheden dog kun bevise, at der består en pligt til at handle på en bestemt måde. Det er da op til den anklagede at bevise, at den pågældende har opfyldt denne pligt. Der er også tilfælde, hvor den anklagede selv skal fremføre frifindelsesgrunde (f.eks. nødværge, utilregnelighed eller alibi), der så vil skulle modbevises af anklagemyndigheden.

c) Når der afsiges en konfiskationskendelse: Det fremføres af Kommissionen, at i forbindelse med beslaglæggelse af aktiver fra en anklaget eller tredjemand kan der være omvendt bevisbyrde, når det antages, at der er tale om udbytte fra strafbare forhold. Ejeren af de pågældende aktiver må da modbevise denne antagelse. Den normale bevisbyrde (om bevis ud over enhver tvivl) kan også reduceres til en "sandsynlighedsafvejning". Enhver beslaglæggelse af aktiver skal være rimelig, forholdsmæssig og kunne anfægtes i retten. Dette gælder naturligvis også for beslaglæggelse af aktiver på tværs af grænserne. Krav, der fremsættes af en *godtroende* tredjemand, skal tages alvorligt, når vedkommendes ejendomsret sættes på spil. Staterne skal derfor sørge for, at der findes beskyttelsesmekanismer i den henseende.

Kommissionens spørgsmål 3 a) - b) vedrører dette emne.

2.2.4. Retten til ikke at afgive belastende vidneudsagn mod én selv

Kommissionen påpeger, at uskyldsformodningen omfatter retten til ikke at afgive belastende vidneudsagn mod én selv, hvilket vil sige retten til ikke at udtale sig (afsnit 2.2.5.) og retten til ikke at blive tvunget til at fremlægge bevismateriale, der belaster én selv (afsnit 2.2.6.).

Det anføres af Kommissionen, at Menneskerettighedsdomstolen har statueret, at selv om menneskerettighedskonventionen ikke specifikt nævner retten til ikke at afgive belastende vidneudsagn mod én selv, er den en alment anerkendt international standard, som udgør "kernen i begrebet en retfærdig rettergang". Anklagemyndigheden må således bevise sin sag uden anvendelse af be-

vismidler, der opnås ved tvang eller undertrykkelse. At blive tvunget til at samarbejde med myndighederne i fasen forud for en retssag kan ligeledes krænke retten til ikke at afgive belastende vidneudsagn mod én selv og i givet fald underminere retten til en retfærdig rettergang.

2.2.5. Retten til ikke at udtale sig

Kommissionen anfører, at retten til ikke at udtale sig gælder ved politiafhøringer og i retten. Den anklagede bør have ret til ikke at vidne og endog ret til ikke at afsløre arten af sit forsvar inden retssagen. Det følger af grønbogen, at medlemsstaternes love anerkender retten til at nægte at udtale sig i undersøgelsesfasen, når politiet eller undersøgelsesdommeren foretager afhøringer. Måden, hvorpå den anklagede informeres om denne ret, varierer dog fra en medlemsstat til en anden. For at beskytte denne ret finder Kommissionen det vigtigt, at den anklagede informeres herom. Ifølge Kommissionens undersøgelse om bevismidler er der i de fleste medlemsstater en pligt til at underrette den anklagede om hans/hendes ret til at nægte at udtale sig. Denne pligt er forankret i lovgivning, retspraksis og forfatninger, men Kommissionen anfører dog, at der ikke tale om en absolut ret.

Kommissionen anfører bl.a., at Menneskerettighedsdomstolen i sag nr. 18731/91 af 8. februar 1996 Murray mod Det Forenede Kongerige konkluderede, at hvis der er tale om en sag, hvor der foreligger en begrundet mistanke om, at tiltalte er skyldig (en ”prima facie-sag”), og bevisbyrden hviler på anklagemyndigheden, kan der drages ugunstige slutninger, hvis tiltalte ikke vidner. Krav om, at tiltalte skal vidne, ansås ikke for at være uforeneligt med menneskerettighedskonventionen, men en dom, som udelukkende eller primært ville være baseret på, at tiltalte nægter at vidne, ville ikke være forenelig med konventionen. For at afgøre, hvorvidt retten til uskyldsformodning krænkes, hvis det faktum, at tiltalte nægter at udtale sig, fører til ugunstige slutninger for denne, tages der hensyn til, hvor stor vægt de nationale domstole lægger på slutningerne, når de bedømmer beviserne og graden af tvang.

Omvendt gælder, at hvis anklagemyndighedens beviser er så svage, at der ikke kan kræves noget svar, kan et manglende svar ikke berettige til at drage en slutning om, at tiltalte er skyldig. Menneskerettighedsdomstolen påpeger, at det faktum, at der drages rimelige slutninger af tiltaltes adfærd, ikke bevirker, at bevisbyrden lægges over på forsvaret, hvilket ville krænke dette aspekt af princippet om uskyldsformodning.

Kommissionens spørgsmål 4 a) – c) vedrører dette emne.

2.2.6. Retten til ikke at fremlægge belastende beviser

Menneskerettighedsdomstolen har i sin retspraksis afgrænset rækkevidden af princippet om, at en domstol bør have adgang til alt bevismateriale. Kommissionen anfører, at dette princip kan tilsidesættes af retfærdighedskravet og nødvendigheden af at mindske risikoen for, at tiltalte bliver dømt på grundlag af sit eget vidneudsagn.

Kommissionen anfører, at da Menneskerettighedsdomstolen afgrænsede rækkevidden af ovennævnte princip, skelnede domstolen mellem bevismateriale, som fremskaffes med tvang, og bevismateriale, der eksisterer uafhængigt af tiltaltes vilje. Ifølge Kommissionen drejer retten til ikke at afgive belastende vidneudsagn mod én selv sig primært om at respektere den anklagedes ønske om ikke at udtale sig.

Efter den almindelige opfattelse omfatter denne ret ikke anvendelse af bevismateriale i straffesager, som kan skaffes fra den anklagede ved hjælp af tvangsforanstaltninger, men som eksisterer uafhængigt af tiltaltes vilje, f.eks. dokumenter, der kræves udleveret på grundlag af en retskendelse, prøver af ånde, blod og urin samt væv med henblik på en dna-analyse. Når der er afsagt kendelse om udlevering af et dokument eller om ransagning og/eller beslaglæggelse af genstande, bør det i kendelsen specificeres, hvad genstandens formål er, for at undgå, at begæringer af generel karakter anvendes til ”at fiske efter noget”, hvis der blot foreligger en svag mistanke.

Spørgsmålet er, om retten til ikke at fremlægge belastende beviser også gælder for juridiske personer. Kommissionen påpeger, at Fællesskabsdomstolene (EF-Domstolen og Retten i Første Instans) har statueret, at dette ikke er tilfældet.

Kommissionens spørgsmål 5 a) – c) vedrører dette emne.

2.2.7. Udeblivelsessager

Artikel 6 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention giver en anklaget ret til ”at forsvare sig personligt”. Kommissionen anfører, at definitionen af ”udeblivelse” varierer i de enkelte medlemsstater. Flere medlemsstater har en lovgivning, som tillader, at retssager kan finde sted i den anklagedes fravær. I andre medlemsstater er det obligatorisk for den anklagede at være til stede under retssagen, og en overtrædelse af denne forpligtelse kan straffes. Kommissionen påpeger i den forbindelse, at Kommissionen vil udarbejde en grønbog om udeblivelsessager og ønsker i mellemtiden at fastlægge, under hvilke omstændigheder sådanne retssager kan være forenelige med uskyldsformodningen.

Kommissionens spørgsmål 6 a) - b) vedrører dette emne.

2.2.8. Terrorisme

Det følger af grønbogen, at øget terrorisme i EU har ført til ny national lovgivning om terrorbekæmpelse i flere medlemsstater. En sådan lovgivning skal være i overensstemmelse med Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. I juli 2002 vedtog Europarådets Ministerkomité retningslinjer vedrørende menneskerettigheder og bekæmpelse af terrorisme og opfordrede staterne til at sikre, at retningslinjerne når ud til alle myndigheder med ansvar for bekæmpelse af terrorisme. Specielt blev opmærksomheden henledt på, at en person, der anklages for terrorvirksomhed, er omfattet af uskyldsformodningen.

Retningslinjerne fra Europarådet angiver nærmere, hvilke begrænsninger af forsvarsrettighederne der er forenelige med Den Europæiske Menneskerettighedskonvention og i overensstemmelse med uskyldsformodningen. Ifølge grønbogen drejer det sig om begrænsninger af adgangen til advokatbistand og kontakten med denne advokat og mulighederne for at få adgang til sagens akter og for at anvende anonyme vidneudsagn. Sådanne begrænsninger skal dog stå i nøje forhold til deres formål, og der skal træffes kompensationsforanstaltninger til at beskytte den anklagedes interesser, således at princippet om en retfærdig rettergang opretholdes, og det garanteres, at de processuelle rettigheder ikke udvandes.

2.2.9. Uskyldsformodningens ophør

Kommissionen anfører i grønbogen, at uskyldsformodningen normalt ophører, når en domstol har afgjort skyldsspørgsmålet, men at det er uafklaret, om skyldsspørgsmålet anses for afgjort, når der er afsagt dom i 1. instans, eller først når alle appelmuligheder er udtømt.

Kommissionens spørgsmål 8 – 9 c) vedrører dette emne.

3. Gældende ret

3.1. Den Europæiske Menneskerettighedskonvention

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, der er fra 1950, blev ratificeret af Danmark i 1953. Siden er der vedtaget en række tillægsprotokoller til Menneskerettighedskonventionen. Enhver stat, der har ratificeret konventionen, er forpligtet til at rette sig efter Domstolens afgørelse i enhver sag, som de er parter i, jf. konventionens artikel 53.

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention er inkorporeret i dansk ret ved lov nr. 285 af 29. april 1992, som ændret ved lov nr. 1080 af 20. december 1995. jf. lovebekendtgørelse nr. 750 af 19. oktober 1998, og konventionen er således en del af dansk ret. Dette indebærer, at danske be-

stemmelser i bl.a. retsplejeloven altid skal fortolkes og ses i lyset af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

Uskyldsformodningen, som fastlagt i artikel 6, stk. 2, i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, er ikke lovfæstet i dansk ret, men er et grundlæggende princip i dansk strafferetspleje. Nogle af de af Menneskerettighedsdomstolen udledte fortolkninger af artikel 6, stk. 2, er dog lovfæstet i dansk ret, jf. bl.a. pkt. 3.2. nedenfor.

3.2. Udtalelse om skyldsspørgsmålet

Det følger af retsplejelovens § 1016 a, at ingen, som i embeds medfør er beskæftiget med en straffesag, må, så længe sagen ikke er pådømt eller bortfaldet, udtale sig uden for retten til offentligheden angående skyldsspørgsmål.

Bestemmelsen gælder efter forarbejderne bl.a. dommere, anklagere, politi og den valgte forsvarer. Bestemmelsen udelukker dog ikke, at politiet giver pressen faktiske oplysninger, f.eks. for at rense en person for urigtige rygter, men oplysningerne må ikke være ledsaget af en skyldbeholdelse.

3.3. Varetægtsfængsling

Reglerne om varetægtsfængsling findes i retsplejelovens kapitel 70 (§§ 762 – 778).

Varetægtsfængsling efter dansk ret kræver altid at der er tale om en begrundet mistanke, samt at der er tale om en lovovertrædelse af en vis grovhed.

Efter retsplejelovens § 762, stk. 1, nr. 1, kan en sigtet varetægtsfængsles, når der er begrundet mistanke om, at han har begået en lovovertrædelse, såfremt lovovertrædelsen kan medføre fængsel i 1 år og 6 måneder eller derover, og der efter det oplyste er bestemte grunde til at antage, at han vil unddrage sig forfølgningen eller fuldbyrdelsen (unddragelsesfare).

Retsplejelovens § 762, stk. 1, nr. 2, indebærer, at en sigtet kan varetægtsfængsles, når der er begrundet mistanke om, at han har begået en lovovertrædelse, såfremt lovovertrædelsen kan medføre fængsel i 1 år og 6 måneder eller derover, og der er bestemte grunde til at frygte, at den pågældende på fri fod vil begå en lovovertrædelse (gentagelsesfare).

Endelig kan der ske varetægtsfængsling, når der er begrundet mistanke om, at han har begået en lovovertrædelse, såfremt lovovertrædelsen kan medføre fængsel i 1 år og 6 måneder eller derover, og der er bestemte grunde til at antage, at sigtede vil vanskeliggøre forfølgningen i sagen,

navnlig ved at fjerne spor eller advare eller påvirke andre (kollisionsfare), jf. retsplejelovens § 762, stk. 1, nr. 3.

Retsplejelovens § 762, stk. 2, omhandler ”retshåndhævelsesarrest” og indebærer, at en sigtet kan varetægtsfængsles, når der foreligger en særligt bestyrket mistanke om, 1) at den pågældende har begået en meget alvorlig lovovertrædelse (som efter loven kan medføre fængsel i 6 år eller derover), og hensynet til retshåndhævelsen efter forholdets grovhed skønnes at kræve, at sigtede ikke er på fri fod, eller 2) at den pågældende har begået en overtrædelse af straffelovens § 119, stk. 1, § 123, § 134 a, §§ 144-246, § 250 eller § 252, såfremt lovovertrædelsen på grund af forholdets grovhed kan ventes at ville medføre en ubetinget dom på fængsel i mindst 60 dage og hensynet til retshåndhævelsen skønnes at kræve, at sigtede ikke er på fri fod.

En varetægtsfængsling kan efter retsplejelovens § 762, stk. 3, ikke anvendes, hvis lovovertrædelsen kan ventes at ville medføre straf af bøde eller fængsel i højst 30 dage, eller hvis frihedsberøvelsen vil stå i misforhold til den herved forvoldte forstyrrelse af sigtedes forhold, sagens betydning og den retsfølge, som kan ventes, hvis sigtede findes skyldig (proportionalitetshensynet).

3.4. Bevisbyrden og bevisbedømmelsen

I straffesager gælder principperne om bevisumiddelbarhed og mundtlighed. Endvidere er grundsætningen om bevisbedømmelsens frihed for strafferetsplejens vedkommende fastslået i retsplejelovens § 896, 2. pkt., hvoraf det fremgår, at bedømmelsen af bevisernes vægt ikke er bundet af lovregler. Dommeren skal frit kunne skønne over bevisværdien af det bevismateriale, der lovligt er blevet forelagt under domsforhandlingen. Dette gælder såvel vægten af hvert enkeltbevis i sagen som den samlede afvejning af alle de fremlagte beviser.

Ved beviskrav forstås efter dansk ret den grad af sikkerhed, der på grundlag af bevisførelsen skal være opnået, for at et bestemt forhold kan anses for bevist. Hovedreglen i straffesager er, at tiltaltes skyld skal være sandsynliggjort i en sådan grad, at der ikke består nogen rimelig tvivl om herom. Såfremt der efter bevisførelsen og bevisvurderingen består en rimelig tvivl om tiltaltes skyld, skal der således ske frifindelse (in dubio pro reo).

I straffesager påhviler bevisbyrden anklagemyndigheden, hvilket vil sige, at anklagemyndigheden skal føre bevis for, at den pågældende er skyldig. Heri ligger også, at det er anklagemyndighedens opgave at sørge for en så udtømmende bevisførelse som muligt. Grundsætningen om, at anklagemyndigheden har bevisbyrden, er dog ikke uden modifikationer. Tiltalte kan komme i en situation, hvor bevisbyrden reelt bliver rykker over på vedkommende. Som et fremgår nedenfor under pkt. 3.5.1. kan der opstå situationer, hvor anklagemyndigheden har fremlagt faktuelle be-

viser, som indebærer, at tiltaltes undladelse af at afgive en rimelig forklaring på tilstedeværelsen af disse beviser efter omstændighederne tillægges betydning som bevis.

3.5. Sigtedes rettigheder

Sigtede er i straffeprocessen tillagt særlige rettigheder, som rækker ud over de egentlige partsbeføjelser. Disse rettigheder udøves i det væsentligste i samarbejde med eller direkte af forsvareren.

Nogle af de væsentligste beføjelser er retten til ikke at udtale sig (selvinkrimineringsforbuddet), retten til at få kendskab til sagens bevisligheder i form af dokumenter og øvrigt materiale (aktindsigt), retten til at udtale sig om processtoffet (kontradiktion) samt retten til at være til stede i retsmødet (partsoffentlighed)

3.5.1. Retten til ikke at udtale sig (selvinkrimineringsforbud) og retten til ikke at afgive belastende vidneudsagn mod én selv

Forbuddet mod selvinkriminering er lovfæstet i dansk ret. Det følger af retsplejelovens 752, stk. 1, at sigtede – inden politiet afhører den pågældende – udtrykkeligt skal gøres bekendt med sigtelsen og med, at vedkommende ikke har pligt til at udtale sig. Politiet kan foretage afhøringer, men kan ikke pålægge nogen at afgive forklaring. Ved afhøring i retten under efterforskningen finder § 752 tilsvarende anvendelse, jf. retsplejelovens § 754, stk. 1. Under afhøringer i retten under domsforhandlingen finder bestemmelsen ligeledes anvendelse, og tiltalte skal spørges om vedkommende er villig til at forklare nærmere om de forhold, som tiltalen angår, jf. retsplejelovens § 868, § 928, stk. 2, og § 939.

Denne rettighed skal ses lyset af, at det er anklagemyndigheden, der har bevisbyrden i straffesager, og at sigtede således ikke har og ikke kan pålægges nogen bevisbyrde. Sigtede har ikke pligt til at udtale sig eller på anden måde frivilligt bidrage med oplysninger til sagens opklaring, men udtaler sigtede sig under sagen, kan udtalelserne bruges som bevis eller til sandsynliggørelse af sigtedes skyld over for denne.

At sigtede vælger ikke at udtale sig indebærer ikke et bevis for skyld. I praksis vil det dog kunne skabe formodningen for skyld i de tilfælde, hvor anklagemyndigheden har bevist et faktum, som sigtede naturligt ville være den eneste til at imødegå ved at afgive forklaring eller fremlægge oplysninger.

Endvidere fremgår det af retsplejelovens § 171, stk. 2, nr. 1, om vidnepligt, at pligt til at afgive forklaring som vidne i retten bl.a. ikke foreligger, hvis forklaringen antages at ville udsætte vidnet selv for straf eller tab af velfærd.

3.5.2. Retten til ikke at fremlægge belastende beviser

Som nævnt ovenfor er det et grundlæggende princip i dansk ret, at anklagemyndigheden har bevisbyrden. Den tiltalte kan således ikke tvinges til selv at fremlægge bevismateriale, der kan skade den pågældendes sag. Derimod er der intet til hinder for, at anklagemyndigheden fremlægger beviser, som er indhentet ved hjælp af tvangsindgreb, f.eks. ved hjælp af telefonaflytning, ved legemsindgreb eller legemsundersøgelse, ransagning, beslaglæggelse m.v.

Reglerne om tvangsprocessuelle tvangsindgreb er indeholdt i retsplejelovens kapitel 71 (indgreb i meddelelseshemmeligheden, observation og dataaflysning), kapitel 72 (legemsindgreb), kapitel 73 (ransagning) og kapitel 74 (beslaglæggelse og edition). Fælles for de tvangsprocessuelle tvangsindgreb er, at afgørelsen om det enkelte indgreb skal træffes af retten – eller forelægges for retten efterfølgende.

3.5.3. Aktindsigt

Reglerne om aktindsigt under efterforskningen er udformet i tilknytning til bestemmelserne om forsvarerens aktindsigt, jf. kapitel 66 i retsplejeloven.

Det følger af retsplejelovens § 729 a, stk. 2, at retten udleverer kopi af indførelser i retsbøgerne vedrørende sagen til forsvareren. Forsvareren kan gøre sig bekendt med kopierne, medmindre andet følger af § 748 og § 848. Retten kan pålægge forsvareren ikke at udlevere kopierne til sigtede eller andre, hvis det må befrygtes, at kopierne vil blive benyttet på retsstridig måde.

Forsvareren har ligeledes ret til at gøre sig bekendt med det materiale, som politiet har tilvejebragt til brug for den sag, som sigtelsen angår, jf. § 729 a, stk. 3. Endvidere skal forsvareren have udleveret kopi af materialet, i det omfang det uden ulempe kan kopieres. Forsvareren må ikke uden politiets samtykke overlevere det modtagne materiale til sigtede eller andre, men politiet skal give samtykke, hvis det findes ubetænkeligt.

Hvis det er nødvendigt af hensyn til fremmede magter, til statens sikkerhed, til sagens opklaring, til tredjemand eller til efterforskningen af en anden verserende sag om en lovovertrædelse, som efter loven kan straffes med fængsel i 6 år eller derover, eller som udgør en forsætlig overtrædelse af straffelovens kapitler 12 eller 13, kan politiet give forsvareren pålæg om ikke at videregive de oplysninger, som forsvareren har modtaget fra politiet, jf. § 729 a, stk. 4.

Hvis en sigtet er uden forsvarer, skal den pågældende efter anmodning have adgang til hos politiet at gøre sig bekendt med indførsler i retsbøgerne vedrørende sagen, medmindre andet følger af §§ 748 og 848. Politiet udleverer efter anmodning kopi af indførslerne til sigtede, medmindre det må befrygtes, at kopierne vil blive benyttet på retsstridig måde. Der henvises til § 729 b, stk. 1.

En sigtet uden forsvarer skal endvidere efter anmodning have adgang til at gøre sig bekendt med det materiale, som politiet har tilvejebragt til brug for den sag, som sigtelsen angår. Politiet kan dog afslå anmodningen af de i § 729 a, stk. 4, nævnte grunde. En begrænsning i sigtedes aktindsigt bortfalder senest inden domsforhandlingen eller et retsmøde med henblik på sagens behandling i medfør af § 922 eller sagens afslutning ved tiltalefrafald. Politiet udleverer efter anmodning kopi af materialet til sigtede, hvis det findes ubetænkeligt, jf. § 729 b, stk. 2.

Ifølge retsplejelovens § 729 c, stk. 1, kan retten efter anmodning fra politiet bestemme, at reglerne om forsvarerens og sigtedes ret til aktindsigt efter §§ 729 a og 729 b fraviges, hvis det er påkrævet af hensyn til 1) fremmede magter, 2) statens sikkerhed, 3) sagens opklaring, 4) tredjemands liv eller helbred, 5) efterforskning af en anden verserende sag om en lovovertrædelse, som efter loven kan straffes med fængsel i 6 år eller derover, eller som udgør en forsætlig overtrædelse af straffelovens kapitler 12 eller 13, eller 6) beskyttelse af fortrolige oplysninger om politiets efterforskningsmetoder. En sådan afgørelse kan ikke træffes, hvis det giver anledning til væsentlige betænkeligheder for varetagelsen af sigtedes forsvar, jf. § 729 c, stk. 2.

Det følger af retsplejelovens § 729 d, stk. 1, at når sagen er endeligt afsluttet, kan den, der har været sigtet, forlange at blive gjort bekendt med dokumenter, der vedrører sagen, herunder indførsler i retsbøgerne, efter reglerne i denne paragraf. Retten til aktindsigt omfatter ikke interne arbejdsdokumenter og retten til aktindsigt kan begrænses, jf. § 729 d, stk. 2.

3.5.4. Kontradiktion m.v.

Retsplejeloven indeholder en lang række forskrifter, der udmønter princippet om sigtedes kontradiktionsret. Sigtede er selv berettiget til at tage ordet til sit forsvar, jf. retsplejelovens 738, stk. 1, 3. pkt. Derudover findes der en række specifikke regler i § 764, stk. 2, § 767, stk. 2, og § 769, stk. 1, (under retsmøder med henblik på varetægtsfængsling), § 870, stk. 2, (efter bevisførelse, for så vidt beviset giver anledning dertil), § 872, stk. 1, (afhøring af vidner), § 882, 2. pkt., (før retten træffer afgørelse under domsforhandlingen) § 883 (om bevisførelsens resultat og retsspørgsmålene i sagen) og § 906, stk. 1 (om strafudmålingen m.v.).

Forsvarerens kontradiktionsret er udtrykkelig fastslået i retsplejelovens § 748, stk. 3, hvor det anføres, at forsvareren er berettiget til at fremsætte bemærkninger og kort få disse tilført retsbogen.

For så vidt angår den sigtedes ret til yderligere bevisførelse eller yderligere efterforskningsskridt, forudsættes disse foretaget af forsvareren, men naturligvis i samråd med den sigtede.

3.5.5. Partsoffentlighed

Tilstedeværelsesret

Sigtede er i forbindelse med retsmøder, der afholdes under efterforskningen, som udgangspunkt berettiget til at være til stede og overvære alle retsmøder, jf. retsplejelovens § 748, stk. 1, 1. pkt. Dette gælder dog ikke retsmøder, der afholdes med henblik på at opnå rettens forudgående kendelse om foretagelse af foranstaltninger i henhold til kapitlerne 69-74 (bestemmelserne om anholdelse, varetægtsfængsling, indgreb i meddelelshemmeligheden m.v., legemsindgreb, ransagning samt beslaglæggelse og edition), jf. § 748, stk. 1, 2. pkt. Hvis sigtede er varetægtsfængslet, kan fremstilling af ham undlades, hvis den vil være forbundet med uforholdsmæssigt meget besvær, jf. § 748, stk. 1, 3. pkt.

Forsvareren underrettes som udgangspunkt om alle retsmøder og er berettiget til at overvære dem, jf. retsplejelovens § 748, stk. 2, 1. pkt.

Sigtedes tilstedeværelsesret ved retsmøderne under efterforskningen kan i medfør af retsplejelovens § 748, stk. 5, afskæres helt eller delvis. Retten kan på begæring bestemme, at der ikke skal gives sigtede underretning om et retsmødes afholdelse, eller at sigtede skal være udelukket fra at overvære et retsmøde helt eller delvist, hvis hensynet til fremmede magter, til statens sikkerhed eller sagens opklaring eller tredjemand undtagelsesvis gør det påkrævet, jf. retsplejelovens § 748, stk. 5. Hvis sigtede har været udelukket fra at overvære et retsmøde, skal retten, hvis sigtede er til stede, og ellers politiet snarest muligt gøre ham bekendt med, hvad der er tilført retsbogen. Hvis de særlige hensyn, som har begrundet udelukkelsen, fortsat er til stede, kan sigtede dog af retten afskæres herfra, ligesom retten kan pålægge forsvareren ikke at give sigtede underretning om, hvad der er passeret i retsmødet. Pålægget kan udstrækkes, indtil tiltalte har afgivet forklaring under domsforhandlingen, jf. retsplejelovens § 748, stk. 6.

Sigtede er under efterforskningen forpligtet til at møde til de retsmøder, hvortil sigtede af retten er pålagt at indfinde sig, jf. retsplejelovens § 748, stk. 4. Pålægget meddeles mundtligt i et retsmøde, eller ved skriftlig tilsigelse med mindst aftenens varsel – medmindre retten fastsætter et andet varsel eller pålægger sigtede at møde straks. Ved tilsigelsen skal sigtede gøres bekendt med sigtelsens genstand.

Under domsforhandlingen har sigtede altid ret til at være til stede, jf. retsplejelovens § 846, 928, stk. 1, § 939 og § 965 a, stk. 1, § 956, stk. 1 samt § 965, stk. 1. Dog kan tiltalte i medfør af § 848, stk. 1, fjernes under afhøring af vidner eller medtiltalte, når særlige grunde taler for, at en uforbeholden forklaring ellers ikke vil kunne opnås.

Tilstedeværelsespligt

Under domsforhandlingen i 1. instans, jf. retsplejelovens § 846, jf. § 928, stk. 1, skal tiltalte, så vidt loven ikke hjemler undtagelse, personligt være til stede under hele domsforhandlingen, så længe han har adgang til at udtale sig. Dog kan rettens formand efter den tiltaltes afhøring er sluttet, tillade at den pågældende forlader retten.

3.6. Udeblivelsessager

Som nævnt ovenfor har tiltalte ret til at være til stede under domsforhandlingen og udgangspunktet er, at sagen udsættes, hvis tiltalte udebliver ved begyndelsen af domsforhandlingen.

Retsplejelovens § 847, stk. 2, indeholder regler om sagens delvise fremme med bevisførelse uden tiltaltes tilstedeværelse. Heraf fremgår det, at retten, i de situationer hvor tiltalte – til trods for lovlig tilsigelse og uden oplyst lovligt forfald – udebliver, kan bestemme, at der skal ske afhøring af vidner og syns- og skøns mænd, der er mødt, hvis det findes foreneligt med hensynet til tiltalte, og hvis udsættelse af afhøringen vil være til væsentlig ulempe for de mødte eller medføre væsentlig udsættelse af sagen. Afhøring kan dog kun ske, såfremt tiltaltes forsvarer er mødt.

I særlige tilfælde kan domsforhandlingen dog finde sted, og sagen afgøres, selvom tiltalte er udeblevet. Reglerne om udeblivelsesdomme findes i retsplejelovens § 847, stk. 3. Heraf fremgår det, at en domsforhandling kan gennemføres i tiltaltes fravær, hvis retten ikke finder tiltaltes tilstedeværelse nødvendig, 1) når tiltalte er undveget, efter at anklageskriftet er forkyndt for den pågældende, 2) når tiltalte efter at være mødt ved sagens begyndelse har forladt tingstedet uden rettens tilladelse, 3) når der under sagen alene er spørgsmål om ubetinget fængselsstraf i 6 måneder eller derunder, konfiskation, rettighedsfrakendelse eller erstatning og tiltalte har givet samtykke til sagens fremme, 4) når tiltalte ikke idømmes højere straf end ubetinget fængsel i 3 måneder eller andre retsfølger end konfiskation, førerretsfrakendelse eller erstatning, eller 5) når forhandlingerne skønnes utvivlsomt at ville føre til tiltaltes frifindelse.

Medmindre tiltalte har samtykket heri, kan domsforhandlingen alene fremmes i medfør af stk. 3, nr. 4, såfremt tiltalte har været lovligt tilsagt, og det fremgår af tilsigelsen, at udeblivelse uden lovligt forfald kan bevirke, at tiltalte dømmes i overensstemmelse med den rejste tiltale.

Efter retsplejelovens § 934, stk. 1, kan retten – hvis tiltalte udebliver uden oplyst lovligt forfald eller hvis tiltalte nægter at afgive forklaring – når der ikke under sagen er spørgsmål om højere straf end bøder, og omstændighederne ikke findes at tale imod, anse den tiltalte som den, der vedgår det ham påsigtede forhold, og påkende sagen uden videre bevisførelse.

3.7. Terrorisme

Retsplejelovens straffeprocessuelle regler gælder for behandlingen af alle former for straffesager i Danmark, uanset karakteren af overtrædelsen.

3.8. Uskyldformodningens ophør

Anvendelsesområdet for uskyldsformodningen er efter artikel 6, stk. 2 i den Europæiske Menneskerettighedskonvention hele straffesagens forløb, indtil skyldsspørgsmålet er endeligt fastslået.

Hvornår skyldsspørgsmålet efter dansk ret kan anses for endeligt afgjort afhænger af den konkrete sags behandling – herunder om der er tale om en tilståelsessag, en domsmandssag eller en nævningsag, og om tiltalte vælger at anke dommen fra 1. instans for så vidt angår skyldsspørgsmålet eller kun udmålingen af straffen.

4. Lovgivningsmæssige og statsfinansielle konsekvenser

Kommissionens grønbog om uskyldsformodningen vil ikke i sig selv have lovgivningsmæssige eller statsfinansielle konsekvenser.

Hvis der efterfølgende som led i opfølgningen på grønbogen bliver fremsat og vedtaget nye EU-retsakter, vil disse retsakter kunne medføre statsfinansielle og lovgivningsmæssige konsekvenser, som det på nuværende tidspunkt er vanskeligt at angive nærmere. Umiddelbart er det på det foreliggende grundlag vurderingen, at en udmøntning næppe vil medføre statsfinansielle konsekvenser af betydning.

5. Høring

Grønbogen vil blive sendt til høring hos følgende myndigheder og organisationer:

Præsidenten for Østre Landsret, Præsidenten for Vestre Landsret, Præsidenten for Københavns Byret, Præsidenten for Retten i Århus, Præsidenten for Retten i Odense, Præsidenten for retten i

Aalborg, Præsidenten for Retten i Roskilde, Den Danske Dommerforening, Dommerfuldmægtigforeningen, Domstolsstyrelsen, Rigspolitchefen, Rigsadvokaten, Statsadvokaten for særlig økonomisk kriminalitet, Politidirektøren i København, Foreningen af Politimestre i Danmark, Politifuldmægtigforeningen, Politiforbundet i Danmark, Advokatrådet, Landsforeningen af beskikede advokater, Amnesty International og Institut for Menneskerettigheder, Dansk Retspolitisk Forening, Retssikkerhedsfonden, Landsorganisationen i Danmark, Dansk Arbejdsgiverforening, Dansk Industri, Danmarks Fiskeri- og Eksportforening, Rederiforening, Brancheforeningen Telekommunikationsindustrien, Dansk IT og IT-Brancheforeningen.

6. Nærhedsprincippet

Kommissionen har ikke i grønbogen forholdt sig udtrykkeligt til nærhedsprincippet.

Kommissionen har dog – som tidligere nævnt – mere generelt anført, at da det retlige samarbejde i stadig højere grad sker ud fra princippet om gensidig anerkendelse, er det nødvendigt at undersøge, om fælles retssikkerhedsgarantier i forbindelse med indsamling og håndtering af bevismateriale vil kunne bidrage til at sikre, at medlemsstaternes regler er forenelige, samt til at styrke tilliden og dermed forbedre samarbejdet.

Grønbogen rejser ikke i sig selv spørgsmål i forhold til nærhedsprincippet. Om et eventuelt senere forslag til retsakt vil være i overensstemmelse med nærhedsprincippet, er på det foreliggende grundlag vanskeligt at vurdere. Regeringen finder det derfor rigtigst først at foretage en sådan vurdering, når der måtte blive fremlagt et forslag til retsakt på området, og det præcise indhold af et sådant forslag kendes.

7. Andre landes kendte holdning

Der ses ikke at foreligge offentlige tilkendegivelser om andre medlemsstaters holdninger til grønbogen.

8. Foreløbig generel dansk holdning

Fra dansk side finder man på nuværende tidspunkt – hvor den igangsatte høring ikke er endelig afsluttet – ikke at burde tage stilling til de væsentlige spørgsmål, som grønbogen giver anledning til.

9. Orientering af andre af Folketingets udvalg

Grundnotatet om Kommissionens grønbog om uskyldsformodningen sendes – ud over til Folketingets Europaudvalg – også til Folketingets Retsudvalg.